

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Kacz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes harmadik könyve

***Széfer Vájikrá* – סֵפֶר וַיִּקְרָא**

Kiadja az
EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG
és a CHÁBÁD LUBAVICS
ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET
BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelésel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a *Soóban* elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettségpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratok közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiainak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakasz héber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *راسي@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

Emor (3Mózes 21–24.) פְּרֻשֵׁת אֱמֹר

A hetizakasz tartalmából

- A hetizakasz azokkal a különleges törvényekkel kezdődik, amelyek a kohanitákra („papok”), a *kohén gádol*ra („főpap”) és a Szentélybeli szolgálatra vonatkoznak: egy kohénnek például nem szabad rituálisan tisztátalanná válnia azért, hogy halottat érint, kivéve ha egy közeli rokonáról van szó. Egy kohén nem vehet feleségül elvált, vagy kicsapongó múltjáról hírhedt nőt; egy *kohén gádol* pedig csakis szüzet vehet el. Testi fogyatékos kohanita nem teljesíthet szolgálatot a Szentélyben, amiképpen testi hibás állatot sem lehet áldozatként felajánlani. (3Mózes 21., 22:17–25.)
- A Tóra különböző tisztátalanságokat sorol fel, és részletezi a tisztátalanná vált ember törvényét. A tisztátalan embernek tilos áldozati húst fogyasztania egészen az azt követő estig, hogy megtisztult a rituális fürdőben. Csak kohanita illetve közvetlen családja ehetnek az áldozati húsból. Az a kohanita lány, aki nem kohénnel házasodik, többet nem fogyaszthatja a kohénoknak járó szent eledelket. Az újszülött borjút, bárányt vagy gödölyét hét napig nem lehet elszakítani az anyjától; állatot nem szabad a kölykével egy napon levágni. (3Mózes 22.)
- A hetizakasz második része a zsidó naptár ünnepeit sorolja fel: a peszáchi áldozathozatal niszán 14-én; a niszán 15-én kezdődő peszách hétnapos ünnepe; az első árpaaratásból hozott omer-áldozat peszách második napján, és az e napon kezdődő 49 napos omer-számlálás, amely az 50-edik napon, sávuot a Tóraadás ünnepének napján éri el csúcspontját; „emlékeztető harsonamegszólaltatás” tisiré 1-én újévkor; ünnepélyes böjtnap tisiré 10-én jom kipurkor; és a tisiré 15-én kezdődő szukkot, a sátrak ünnepe – amelynek során hét napig sátorban kell lagnunk, és naponta meg kell lengetnünk a „négy fajtát”, az ünnepi csokrot. (3Mózes 23.)
- A hetizakasz végén szó esik egy esetről, amikor egy férfit kivégeztek, mert káromolta az Örökkévalót; a gyilkosság büntetéséről (halál); a büntetésről, amely azért jár, ha valaki megsebesíti embertársát, vagy elpusztítja a jószágát (pénzbeli kártérítés). (3Mózes 24.)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִשְׁמָא בְּעַמּוּי.
(ויקרא כא, א)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Szólj a papokhoz, Áron fiaihoz és mondd nekik: Halott miatt ne tisztátalanítsa meg magát népe között. (3Mózes 21:1.)

אָמַר וְאָמַרְתָּ – „Szólj”, [majd] „és mondd”.¹ – לְהַזְהִיר גְּדוּלִים עַל הַקְּטָנִים – Figyelmeztetendő a felnőtteket a kiskorúakat illetően, [nehogy rituálisan tisztátalanná váljanak].

בְּנֵי אַהֲרֹן – **...Áron fiaihoz...** – יְכוּלֵי הַלְלִים – Netán a megszenteltelítettekre,² [azokra, akik nem tölthetik be papi hivatásukat, is vonatkozik a tilalom]? – תִּלְמוּד לֹמַר – A Tóra ezért azt mondja: – הַכֹּהֲנִים – **a papokhoz** [tehát csak azokra, akik betölthetik papi hivatásukat].

בְּנֵי אַהֲרֹן – **...Áron fiaihoz...** – אֵף בְּעַלֵי מוּמִין בְּמִשְׁמַע – Ez még a [testi] hibásokra is utal [azaz még rájuk is vonatkozik a következő tilalom].

בְּנֵי אַהֲרֹן – **...Áron fiaihoz...** – וְלֹא בָנוֹת אַהֲרֹן – És nem Áron lányaihoz.³

לֹא יִטְמָא בְּעַמִּיו – **...ne tisztátalanítsa meg magát népe között.** – בְּעוֹד שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ עַמּוֹ – Amíg még „népe között” van a halott.⁴ – יֵצֵא מֵת מִצְנָה – Ez alól tehát kivétel a *mét* [olyan halott, akivel nincs senki, aki foglalkozzék, és így annak temetése] *micvá*.

כִּי אִם לְשֹׂארוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו, לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וְלִבְתּוֹ וּלְאֶחָיו. (ויקרא כא, ב)

...kivéve, ha vérrokona, aki közel van hozzá, anyja, atyja, fia, leánya és fivére miatt... (3Mózes 21:2.)

אֵין שֹׂארוֹ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ – **...kivéve, ha vérrokona...** – A „vérrokona” [kifejezés] senki másra nem [utal], csakis a feleségére.⁵

וְלִאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקָּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ, לָהּ יִטְמָא. (ויקרא כא, ג)

...és hajadon nővére miatt, aki hozzá közel van, aki nem volt még férfié, miatta megtisztátalaníthatja magát. (3Mózes 21:3.)

הַקָּרוֹבָה – **...aki hozzá közel van...** – לְרֵבוֹת אֶת הָאֲרוּסָה – Beleértve ebbe az eljegyzett [nővérét is].⁶

¹ Miért e látszólagos fölösleges nyomatékosítás?

² Olyan, aki egy *kohén* és egy számára tiltott, például elvált nő házasságából született.

³ A kohániták leányainak nem tilos a halottak érintése révén rituálisan tisztátalanná válniuk.

⁴ Vagyis ahol akad más is, aki elvégezze a temetést.

⁵ A *sóer* szó konkrétan itt a feleségére utal, de amúgy nem; a szó valójában „test”-et jelent, és családi értelemben használva nem feltétlenül a feleségre utal. Ez az oka annak, hogy a szót követő melléknév a hímnemű *károv* és nem a nőnemű *krová* (*Mizráchi*, *Gur Árje*).

אֲשֶׁר לֹא הִיָּתָה לְאִישׁ – ...**aki nem volt még férfié...** – לְמִשְׁכָּב – [Ez a házasság] elhálására [utal].

לְהִיָּטֵא – ...**miatta megtisztátalaníthatja magát.** – מִצְוָה – [Ez] egy [tevőleges] parancsolat.⁷

לֹא יִטְמָא בְּעַל בְּעַמּוֹ, לְהַחֲלוֹ. (ויקרא כא, ד)

Ne tisztátalanítsa meg magát, mint férj a népe között, hogy magát megszenteltelenítse. (3Mózes 21:4.)

לֹא יִטְמָא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה – **Ne tisztátalanítsa meg magát, mint férj a népe között, hogy magát megszenteltelenítse.** – לֹא יִטְמָא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה – Nem tisztátalaníthatja meg magát egy törvénytelen feleség miatt⁸, – שֶׁהוּא מְחַלֵּל בָּהּ – akinek révén alkalmatlanná válik [a papi tisztség betöltésére], – בְּעוֹדָה עִמּוֹ – amíg [az asszony] még vele van.⁹ – וְכֵן פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מְקַרָּא – És így a vers egyszerű jelentése [a következő]: – לֹא יִטְמָא בְּעַל בְּשָׂאוֹ – „Egy férj nem tisztátalaníthatja meg magát” – „a feleségével,” – בְּעוֹד שֶׁהִיא בְּתוֹךְ עַמּוֹ – amíg [a holttest] még „a népe között” [van], – שִׁישׁ לָהּ קוֹבְרִין – [vagyis] amikor vannak [olyanok, akik el tudják] temetni őt, – שֶׁאֵינָה מֵת מִצְוָה – [azaz amikor a halott asszony] nem *mét micvá*.¹⁰ – וּבְאִיָּה שָׂאָר אֶמְרָתִי – És milyen feleségről beszéltem?¹¹ – בְּאוֹתוֹ שֶׁהִיא לְהַחֲלוֹ – Egy olyanról, akinek [révén] „megszenteltelenedik,” – לְהַחֲלוֹ הוּא מְבַהֲנָתוֹ – alkalmatlanná válva a kohénságára.

⁶ Vagyis az eljegyzett nővére még mindig elég közeli rokona ahhoz, hogy vállalja a tisztátalanná válást az által, hogy elmegy a temetésére. Ám ugyanez nem vonatkozik a *kohén* saját eljegyzett menyasszonyára, aki miatt tilos tisztátalanná válnia. Vegyük észre, hogy a *krová* („közeli/rokon”) szó a nővére kontextusában nőnemben szerepel, míg, ahogyan arról fentebb már szót ejtettünk, a felesége kontextusában hímnemű. Tehát az eljegyzett nővért bele vesszük a közeli rokonok csoportjába, a *kohén* saját menyasszonyát viszont kizárjuk ebből a csoportból, hiszen ő még nem „rokon” (*Mizráchi, Gur Árje*).

⁷ Mivel a vers a nyomaték kedvéért megismétli ezt a kitétel, ebből megtanuljuk, hogy ez nem pusztán engedélyezett számára, hanem az Örökkévaló *meg is követeli* tőle. Mi több, ha köteles rituálisan tisztátalanná válnia, hogy részt vegyen a nővére temetésén, annál inkább köteles hagynia, hogy tisztátalanná válják a többi említett rokon – apja, anyja, felesége, fia, lánya, fivére – esetében.

⁸ Törvénytelen feleség például az az elvált asszony, aki feleségül megy egy közönséges *kohén*-hez, vagy az az özvegy, aki feleségül megy egy *kohén gádol*-hoz.

⁹ Vagyis amíg még törvénytelen házasságban él vele.

¹⁰ Vagyis nem olyan halott, akit a *kohén* számára *micvá* vagyis kötelesség eltemetni, hiszen vannak mások, akik el tudják végezni helyette ezt a kötelező feladatot.

¹¹ Akinek a temetésére tilos a papnak elmennie, nehogy tisztátalanná válják.

לֹא [יקרחה] יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו, וכבשכם לא ישרטו שרטה. (ויקרא כא, ה)

Ne csináljanak kopaszságot fejükön, és szakálluk szélét ne borotválják le, testükön ne vágjanak bevágásokat. (3Mózes 21:5.)

על מת – Ne csináljanak kopaszságot (*korchá*)... – לא יקרחה קרחה וגומר – Egy halott miatt.¹²

– ונהלא אף ישראל הזהרו על כך – Vajon a [nem kohanita] izraelitáknak nincs ugyancsak megtiltva az efféle [viselkedés]?¹³ – אלא לפי שנאמר בישראל – [A parancsolat itt azért kerül megismétlésre a kohaniták kapcsán,] mert az izraeliták számára [megfogalmazott parancsolatban] az áll: – בין עיניכם – „[Ne tegyetek kopaszságot] *szemetek köze*”¹⁴ [halott miatt].”¹⁵ – יכול לא יהא חיב – Netalán nem büntetendő [azért, ha kopaszságot csinál valaki] – על כל ראש – az egész fején?¹⁶ – וילמדו ישראל מכהנים – A Tóra ezért azt mondja [itt]: „fejükön”; – és az izraelitákra [vonatkozó törvény] a kohanitákra [vonatkozó törvényből] van levezetve – בגזרה שנה – egy gözéré *sávuá*¹⁷ révén: – נאמר פאן קרחה – a „*korchá*” szerepel itt, – ונאמר להלן בישראל קרחה – és az izraelitákkal kapcsolatban¹⁸ [is] szerepel a „*korchá*” [kifejezés]; – מה פאן כל ראש – és amiképpen ez itt a teljes fej [bármely részére vonatkozik], – אף להלן כל ראש במשמע – ugyanúgy ott is az egész fejre vonatkozik, – כל מקום שיקרח בראש – bárhol is ejtsen kopaszságot a fején. – ומה – És amiképpen ott [a tilalom] – על מת – a halott miatti [gyász esetére vonatkozik], – אף פאן על מת – ugyanúgy itt is a halott miatti [gyász esetére vonatkozik].¹⁹

לפי שנאמר – ...és szakálluk szélét ne borotválják le... – ופאת זקנם לא יגלחו – מivel a [nem kohanita] izraelitákra [vonatkozó tilalommal kapcsolatban] ez áll [a Tórában].²⁰ – ולא תשחית – „Ne semmisítsd meg...”, – יכול לקטו במלקט – lehetséges, hogy a csipesszel való kitépkedés – ורהיטני – vagy a gyaluszerű szerszámokkal [való szőrtelenítés is] – יהא חיב – büntetendő? – לכך נאמר – Ezért

¹² Pogány népek körében volt szokás az ilyesmi a gyász jeleként. A Tóra viszont tiltja az ilyesmit.

¹³ Lásd 5Mózes 14:1. Akkor viszont itt miért csak a kohanitákhoz szól?

¹⁴ Azaz a szemek közötti függőleges sávban a homlok, vagyis a hajvonal fölött, ahová a fejre való *tfilin*-t helyezik.

¹⁵ Uo. 14:1.

¹⁶ Bárhol másutt, mint „a szemei között”.

¹⁷ Lásd a 2Mózes 21:6-hoz tartozó Rási-kommentárhoz írt 3. lábaj.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Így tehát mindkét vers valami olyasmit tanít meg nekünk, amiről másképp nem szerezni tudomást, s ezért egyik sem fölösleges.

²⁰ 3Mózes 19:27.

mondja [a Tóra itt]: – לא יגלחו – „...ne borotválják le”, – שאינו חיב אלא על דבר הקרוי – „borotválkozás”-nak hívnak – גלוח – [vagyis] csupán olyasmért büntetendő, amit „borotválkozás”-nak hívnak – ויש בו השתתה – és amely „megsemmisít”, – וזהו תער – és ilyesmit [csupán] borotvával [lehet véghez vinni].²¹

לפי ...testükön ne vágjanak bevágásokat. – ובקשכם לא ישרטו שרטה – Mivel az áll [a Tórában] egy [nem kohanita] izraelitával kapcsolatban:²² – ושרט לנפש לא תהנו – „Ne tegyetek testeteken bevágást halott miatt”, – יכול שרט חמש שריות – netán [ez azt jelenti, hogy ha] öt bevágást ejtett [halott miatt], – לא יהא חיב אלא אחת – akkor csupán egyetlen [bűnért] érdemel büntetést? – תלמוד לומר – A Tóra ezért azt mondja [itt]: – לא ישרטו שרטה – „...testükön ne vágjanak bevágásokat,” – לחיב על כל שריתה ושריתה – büntetendővé téve az embert minden egyes bevágásért. – ויתרה היא – Ugyanis ez a [„bevágásokat”] szó fölösleges – לרוש – [és szerepel mégis a szövegben, hogy] következtetni lehessen belőle. – שיהיה לו לכתוב – Az kellett volna álljon a szövegben, hogy – לא ישרטו – „Ne vagdossák be [a testüket],” – ואני יודע – amiből én tudnám, – שיהא שרטה – hogy [a „vág/bevág” igének a tárgya a] bevágás.

קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם, כי את אשוי יהנה לחם אלהיהם הם מקריבם ויהיו קדש. (ויקרא כא, ו)

Szettek legyenek Istenüknek és meg ne szentségtelenítsék Istenük nevét; mert az Örökkévaló tűzáldozatait, Istenük kenyerét mutatják ők be, legyenek tehát szettek. (3Mózes 21:6.)

קדשים יהיו – Szettek legyenek... – על כרחם יקדישום בית דין – A bíróságnak akár akaratuk ellenére is meg kell szentelnie őket – בכך – ebben az ügyben.²³

אשה זנה ונחלה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו, כי קדש הוא לאלהיו. (ויקרא כא, ז)

²¹ Vagyis csupán a borotvával végzett borotválkozás teljesíti együttesen az e két versben megfogalmazott feltételeket.

²² Uo. 19:28.

²³ Vagyis ha egy kohén meg akarja szegni e tilalmak egyikét például azáltal, hogy el akar menni egy nem közvetlen rokonának a temetésére, a bíróságnak akár erőszakkal is meg kell ebben akadályoznia őt. A magyarázók számos okát adják ennek az exegetikai értelmezésnek. Mizráchi például azt mondja, hogy ezt az erőszakot implikáló „legyenek” (jihju) szóból lehet levezetni; mert máskülönben a „[Szettek] ők” (hém) szó is elegendő lenne. Gur Árje rámutat, hogy ha nem ez lenne a vers értelme, akkor fölösleges lenne, hiszen csupán megismételni látszik azt, ami az 1-4. versben már elhangzott. Ezért csupán az lehet a szerepe, hogy megtanítsa: a kohánitákat akár akaratuk ellenére is meg kell szentelni.

Parázna vagy megszenstelenített nőt el ne vegyenek és olyan nőt, aki elvált férjétől ne vegyenek el, mert szent ő az Istenének. (3Mózes 21:7.)

זָנָה – Parázna... – שְׁנִבְעָלָה בְּעִילַת יִשְׂרָאֵל – [Ez egy olyan nő,] aki [korábban már] olyan nemi életet élt egy izraelitával, – הָאָסוּר לָהּ – ami tilos lett volna a számára, – כְּגוֹן חֵיבֵי כְּרִיתוֹת – például [ide tartoznak azok a tiltott nemi kapcsolatok], amelyekért *kárét* jár, – או נָתִין – vagy [ilyen például még] egy *nátin*²⁴ – או מַמְזֵר – vagy egy *mámzér*.²⁵

תְּלֵלָה – ... megszenstelenített nőt... – שְׁנוּלְדָה מִן הַפְּסוּלִים שֶׁבְּכֹהֵנָה – [Ez egy olyan nő,] aki a papság számára [tiltott személy] házasságából született, – כְּגוֹן בַּת אֶלְמָנָה – mint amilyen például egy özvegynek a lánya, – מִכֵּהֵן גְּדוּל – egy főpaptól, – או בַּת גְּרוּשָׁה [נְחֻלְצָה] – vagy egy elvált [illetve *chálucá*²⁶] asszony lánya, – מִכֵּהֵן הַדְּיוּט – [aki illegálisan ment hozzá] egy közönséges paphoz. – וְכֵן שְׁנִתְחַלְלָה – És ugyanígy [*chálálá*-nak számít az,] aki azért vált alkalmatlanná – מִן הַכֹּהֵנָה – a papságba való [beházasodásra], – עַל יְדֵי בִיאָת – mert szexuális életet élt – אֶחָד מֵן הַפְּסוּלִים לְכֹהֵנָה – a papok számára tiltott házassági kapcsolatok valamelyikében.²⁷

וְקִדְּשָׁתוּ כִּי אֵת לְחָם אֶלְהֵיךָ הוּא מִקְרִיב, קֹדֶשׁ יְהִי לְךָ כִּי קֹדֶשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁכֶם. (ויקרא כא, ח)

²⁴ A *nátin* egy gibeonita, akinek tilos zsidókkal házasodnia, noha a gibeoniták elláttak bizonyos alantas feladatokat a Szentélyben (lásd *Jósuá* 10.). A *nátin* szó azt jelenti: „átadott/átengedett,” mivel olyan munkakörökbe osztották be őket, mint amilyen a vízhúzás és a fahasogatás.

²⁵ A *mámzér* egy tiltott házasságból (amelyért az elkövetőknek *kárét*-tel kell bűnhődniük) született utód. Mindazonáltal a *mámzér*-rel kötött házasságért nem jár halálbüntetés, csupán korbácsolás, és éppen ezért vita van a Risonim között, hogy vajon az ilyen házasságkötés *chálálá*-lá vagy *chálálá*-vá teszi-e a nem-*mámzér* partnert. Rási és Maimonidész szerint igen, míg Nachmanidész és a Toszáfot szerint csupán egy *kárét*-tel büntetendő törvénytelen és vérfertőző házasság teszi a házastársat *chálálá*-lá vagy *chálálá*-vá.

²⁶ Olyan asszony, aki a sógorházasság (*jibum*) micváját nem tartotta meg, és sógorától, a *chálícá* szertartásával (5Mózes 25:5-9.) elvált.

²⁷ Ha például egy özvegy (megengedett módon) hozzámegy egy közönséges paphoz, aki ezt követően elhalálozik, mire az asszony (most már illegálisan) hozzámegy egy főpaphoz, akkor ez az asszony ennek következtében *chálálá*-válik, és így többé már egy közönséges paphoz sem mehet feleségül. Mi több, a főpap, azaz a *kohén gádol*, azzal, hogy együtt marad vele, végül több tilalmat is áthág: 1. az özvegygel kötött házasság tilalmát, 2. a *chálálá*-val kötött házasság tilalmát, és ráadásul – egyes nézetek szerint – 3. a *zoná*-val kötött házasság tilalmát.

Szenteld meg őt, mert Istened kenyerét mutatja be; szent legyen ő neked, mert szent vagyok én, az Örökkévaló, aki megszentel benneteket. (3Mózes 21:8.)

וְקִדְשְׁתוּ – Szenteld meg őt... – על כָּרְחוּ – [Még akár] akarata ellenére is, – הִלְקֵהוּ – vagyis ha nem akar elválni [törvénytelen feleségétől], – וַיִּסְרְהוּ – verd és fenyítsd őt addig, – עַד שֵׁיִגְרֶשׁ – míg el nem válik [tőle].

קִדְשׁ יְהִיֶה לְךָ – ...szent legyen ő neked... – נְהוּג בּוֹ קִדְשָׁה – Kezeld őt szentséggel, – לְפָתוּחַ רֵאשׁוֹן בְּכָל דְבָר – hogy elsőbbsége legyen [a szentség] minden dolgában,²⁸ – וּלְבָרְךָ רֵאשׁוֹן בְּסַעֲדָה – és hogy első legyen az étkezés utáni áldásnál.

וַיְבַח אִישׁ כֹּהֵן כִּי תַחַל לְזָנוּת, אֶת אִבְיָהּ הִיא מִחֻלְלָת בְּאֵשׁ תִּשְׂרַף. (ויקרא כא, ט)

Papnak a leánya, ha paráználkodással megszentelteleníti magát, atyját szentségteleníti meg; tűzben égettessék meg. (3Mózes 21:9.)

וַיְבַח אִישׁ כֹּהֵן כִּי תַחַל לְזָנוּת – ...ha paráználkodással megszentelteleníti magát... – כִּשְׂתַּחֲלַל עַל יְדֵי זָנוּת – Amikor paráználkodással megszentelteleníti magát, – כִּה זִיקַת בְּעַל – mint amikor megkötött [valamilyen] házassági köteléket egy férjjel²⁹, – וַיִּזְנֶה – majd paráználkodott, – או מִן הָאֲרוּסִין או מִן הַנְּשׂוּאִין – függetlenül attól, hogy [ez a kötelék még csupán] eljegyzés³⁰ avagy házasságkötés [révén jött-e létre]. – וְהִכַּל מוֹדִים – Bölcseink véleménye eltér ebben a kérdésben,³¹ – וְהִכַּל מוֹדִים – abban [azonban] mindnyájan egyetértenek, – שְׁלֹא דְבַר הַפְּתוּב בְּפָנוּיָהּ – hogy a vers nem a hajadon nőről beszél.³²

אֶת אִבְיָהּ הִיא מִחֻלְלָת – ...atyját szentségteleníti meg... – אֶת אִבְיָהּ הִיא מִחֻלְלָת – [Mert] megszenteltelenítette és sárba tiporta [az atyja] becsületét, – שְׂאוּמְרִים עָלָיו – mert [ezután majd] azt mondják róla: – אָרוּר שְׂזוּ יָלַד – „Átkozott legyen, mert ő nemzette ezt; – אָרוּר שְׂזוּ גִדַּל – átkozott legyen, mert ő nevelte fel ezt!”

²⁸ Például egy kohanitát mindig elsőként kell felhívni a Tórához.

²⁹ Vagyis még akkor is, ha csupán eljegyezték, de még nem vették el, amint azt Rási a következőkben kifejti.

³⁰ Noha házasságról a rabbinikus törvények szerint csupán annak elhálásától beszélhetünk, a tórai törvény mégis házasságnak tekinti már a jegyességet is, így azt a nőt, akit eljegyezték és előkészített és tanúk által látott házassági szerződéssel rendelkezik, házasságtörőnek tekintik, ha viszonyt folytat egy a jegyesével nem azonos férfival. Egy hétköznapi nő ilyen esetben fojtás általi halállal büntetendő (lásd fentebb 19:10), egy *kohén* lányának azonban szigorúbb büntetés jár, amint az a versben is olvasható.

³¹ Ákivá rabbi szerint ez nem vonatkozik egy *kohén* eljegyzett lányára, csupán egy már házas lányra, Jismáél rabbi ugyanakkor azt állítja, hogy ez még az eljegyzett lányra is vonatkozik (*Gur Árje*).

³² Vagyis egy még egyedülálló kohanita lány, aki eltévelyedik, nem sújtandó ezzel a szigorúbb büntetéssel.

וְהִכֵּן הַגָּדוֹל מֵאֲחֵיו אֲשֶׁר יוֹצֵק עַל רֵאשׁוֹ שְׁמֹן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֵא אֶת יָדוֹ לְלִבֹּשׁ אֶת הַבְּגָדִים,
אֶת רֵאשׁוֹ לֹא יִפְרֹעַ וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם. (ויקרא כא, י)

És a pap, aki fölötté áll testvéreinek, akinek fejére öntik a kenőolajat és felszentelik, hogy felöltse a ruhákat, ne hagyja hosszúra a haját, és ruháit meg ne szaggassa. (3Mózes 21:10.)

Ne hagyja hosszúra nőni gyászában. – לא יגדל פָּרַע עַל אֶבֶל – Ne hagyja hosszúra nőni gyászában. – וְאֵיזָהוּ גְדוּל פָּרַע – És mit jelent a „hosszúra hagyás”? – יוֹתֵר מִשְׁלֹשִׁים יוֹם – [Azt, amikor nem nyíratkozik] több, mint harminc napig.

וְעַל כָּל נִפְשֹׁת מֵת לֹא יִבֵּא, לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמָא. (ויקרא כא, יא)

Semmiféle holttest lelkeihez ne menjen be; atyjával és anyjával se tisztátalanítsa meg magát. (3Mózes 21:11.)

[Vagyis] – בְּאֵהָל הַמֵּת – Semmiféle holttest lelkeihez... – וְעַל כָּל נִפְשֹׁת מֵת – egy olyan sátorba, [amely egy] holttest [fölött van].³³

– לְהִבִּיא רְבִיעִית דָּם מִן הַמֵּת – kiterjesztendő – נִפְשֹׁת מֵת – ezt³⁴ egy holttestből [származó] negyed [log]³⁵ vére³⁶, – שְׁמֵטָמָא בְּאֵהָל – amely tisztátalanná tesz egy „sátrat.”³⁷

וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשׁ אֱלֹהָיו, כִּי נִגַּר שְׁמֹן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה.
(ויקרא כא, יב)

³³ Az a személy, aki belép egy olyan sátorba – vagy egy fedett területre, ami lehet akár néhány fej fölé hajló faág is –, amely alatt egy holttest (vagy egy sír) fekszik, rituálisan tisztátalanná válik (Misná *Ohálot* 15:10.). Ez vonatkozik minden tető jellegű építményre, de még egy halott fölé hajló személyre is; az ezt az ideát kifejező „sátor” terminus a 4Mózes 19:14-ből származik: „Ha meghal valaki sátorban...”. Rási ezt a „bemeget” szóból vezeti le, amely egy fedett területre való belépést implikál. Eszerint Rási versünket a következőképpen fordítaná: „Semmiféle holt személyhez ne menjen be [egy sátorba].” Az *ál* szó jelentheti azt, hogy „mellette” és azt is, hogy „rajta” – használatát lásd a 4Mózes 2:20-ban (*Mizráchi*).

³⁴ Mivel a vért voltaképpen a „lélek”-kel azonosítja fentebb a 3Mózes 17:11.

³⁵ 86 ml..

³⁶ Amely vérmennyiség már ugyanúgy tisztátalanná tesz, mint maga a holttest.

³⁷ Amint azt fentebb kifejtettük.

És a szentélyből ki ne menjen, és nem fogja megszentelteleníteni Istennek szentélyét, mert Isten kenőolajának koronája van rajta. Én vagyok az Örökkévaló. (3Mózes 21:12.)

אֵינוֹ הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה – És a szentélyből ki ne menjen... – איןו הולך אחר המטה – Nem követi a ravatal.³⁸ – **וְעוֹד מִפְּאֵן לְמַדּוֹ רַבּוּתֵינוּ – Mi több, bölcsseink arra következtettek ebből,** – וְשָׂכַחְנָה גְדוֹל מִקְרִיב – hogy a főpap [áldozatot is] bemutatthat, – **אֶף אִם מָתוּ אָבִיו וְאִמּוֹ – אף אם meghaltak apja és anyja,** – **וְכֵן מִשְׁמָעוֹ – onén.**³⁹ – **וְכֵן מִשְׁמָעוֹ – Ime a [vers] jelentése:** – **מֵגַח אִם מָתוּ אָבִיו וְאִמּוֹ – Még ha az apja és anyja halt is meg,** – **אֵינוֹ צָרִיךְ לְצַאת מִן הַמִּקְדָּשׁ – nem kell elhagynia a Szentélyt [és annak szolgálatát],** – **אֲלָא עוֹבֵד עֲבוּדָה – hanem végezze [csak] a szentélyszolgálatot.**⁴⁰

וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשׁ – ...és nem fogja megszentelteleníteni Istennek szentélyét... – ולא יחלל את מקדש – [Mert] ezzel⁴¹ nem szentelteleníti meg a szentélyszolgálatot, – **וְשֵׂאִינוּ מְחַלְלֵי בְּכָךְ אֶת הָעֲבוּדָה – hiszen a Szentírás engedélyezte számára,** [hogy ott maradjon]; – **וְהָאֵלֹהִים לֹא יִחַלְּוּ – ebből tehát [arra következtetünk], hogy [ezel szemben] a közönséges kohén,** – **וְשֵׂעֲבֵד אוֹיֵן – aki [szentélyszolgálatot] végez,** miközben *onén*, – **יִחַלֵּל – megszentelteleníti [azt].**

וְהוּא אֵשֶׁת בְּתוּלִיָּה יִקַּח. (ויקרא כא, יג)

Hajadon leányt vegyen el. (3Mózes 21:13.)

אֲלֶמְנָה וְגִרְוֹשָׁה וְחִלְלָה זֶנֶה אֶת אִלָּה לֹא יִקַּח, כִּי אִם בְּתוּלָה מִעַמּוּי יִקַּח אֵשֶׁת. (ויקרא כא, יד)

...özvegyet, elváltat, megszenteltelenítettet, paráznát, ezeket el ne vegye, hanem hajadont az ő népéből vegyen nőül... (3Mózes 21:14.)

וְחִלְלָה – ... megszenteltelenítettet... – וְחִלְלָה – aki olyan [házasságból] született, – **מִפְּסוּלֵי כְהֻנָּה – amely tiltott a papok számára.**

וְלֹא יִחַלֵּל יָרְעוּ בְּעַמּוּי, כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ. (ויקרא כא, טו)

Hogy meg ne szenteltelenítse magzatát népe között, mert én vagyok az Örökkévaló, aki őt megszenteli. (3Mózes 21:15.)

³⁸ Azaz nem vesz részt a szülei temetésén.

³⁹ Az *onén*, egyike a hét fajta gyászolónak (fiúgyermek, lánygyermek, anya, apa, fivér, nővér, házastárs) valamely rokon halálának a napján.

⁴⁰ Eszerint az értelmezés szerint a „ki ne menjen” arra utal, hogy azért nem megy ki, mert szolgálatot kell hogy végezzen a Szentélyben.

⁴¹ Vagyis azzal, hogy úgy végzi a szolgálatot, hogy közben *onén*.

הָאֵם נִשָּׂא – **Hogy meg ne szentségtelenítse magzatát...** – וְלֹא יִחַלֵּל זֶרְעוֹ – **Ha elveszi egyikét** – מִן הַפְּסוּלוֹת – [azoknak] a nőknek, akik nem alkalmasak [kohanitákkal kötendő házasságra], – זֶרְעוֹ הַיְמִנָה חָלָל – akkor az ettől [a nőtől született] sarja megszenségtelenítettik, – מִדִּין קִדְשָׁת כְּהֵנָה – [lefokoztatván] a papság szentségének státuszából.⁴²

וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. (ויקרא כא, טז)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: (3Mózes 21:16.)

דִּבֶּר אֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר, אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ לְדֹרְתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לָחֶם אֱלֹהֵיוֹ. (ויקרא כא, יז)

Szólj Áronhoz, mondván: Senki magzataid közül nemzedékeiken át, akin hiba van, ne közeledjék bemutatni Istene kenyerét. (3Mózes 21:17.)

כֹּל סֵעֶדָה – **Istene kenyerét.** – מֵאֲכַל אֱלֹהֵיוֹ – Istene „ételét”. – לָחֶם אֱלֹהֵיוֹ – Minden étkezést „kenyér”-nek nevez [a Szentírás], – כָּמוֹ עֲבַד לָחֶם רַב – mint [a következő versben is:] „nagy lakomát rendezett.”⁴³

כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב, אִישׁ עֹרֵר אוֹ פֶּסֶח אוֹ חָרָם אוֹ שְׂרוּעַ. (ויקרא כא, יח)

Mert minden olyan férfi, akin hiba van, ne közeledjék; vak ember, vagy sánta, vagy csonka, vagy hosszú tagú. (3Mózes 21:18.)

Mert minden olyan férfi, akin hiba van, ne közeledjék...⁴⁴ – אִינוּ בְּדִין שִׁיקְרָב – Nem helyénvaló, hogy közeledjék; – כְּמוֹ – Akárcsak [a következő versben]:⁴⁵ – הַקְרִיבָהוּ נָא לְפִחְתֶּךָ – „[S ha sántát és beteget hoztok, nem rossz-e az?] Ha elvinnéd a helytartódnak, [vajon tetszene-e neki, és örömmel fogadna-e téged?]”

חָרָם – **...csonka...** – שִׁקְטָמוֹ שִׁקֹּעַ בֵּין שְׁתֵּי הָעֵינַיִם – [Olyan,] akinek be van süllyedve az orra a két szeme között, – שִׁכּוּחַל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת – [s így] egyetlen vonással be tudja festeni mindkét szemét.

שְׂרוּעַ – **...hosszú tagú.** – שִׁאֲחָד מֵאֲבָרָיו גְּדוֹל מִחֲבָרוֹ – [Olyan, akinek] az egyik tagja nagyobb, mint a másik; – עֵינוֹ אַחַת גְּדוֹלָה וְעֵינוֹ אַחַת קְטַנָּה – [pl.:] az egyik szeme nagy, a másik meg kicsi, – אוֹ שׁוֹקוֹ אַחַת אֲרָכָה מִחֲבָרָתָהּ – vagy az egyik combja hosszabb, mint a másik.

⁴² Annyira, hogy az itt ismertetett törvények nem is vonatkoznak az ilyen fiúgyermekre.

⁴³ Dániel 5:1.

⁴⁴ Valójában ez a mondat nem az előbb leírt törvényt ismétli, hanem az okát tudatja velünk.

⁴⁵ Máláchi 1:8.